

رہ پیمان پژوهش

۱۱

میوہ نگارش پایان نامہ

در سالہ علمی

چگونه یک پایان نامہ در سالہ علمی ناب بنویسیم؟

سید حسین اسحاقی

سرشناسه: اسحاقی، سیدحسین، ۱۳۴۱ -

عنوان و نام پدیدآور: شیوه نگارش پایان نامه و رساله علمی؛ چگونه یک پایان نامه یا رساله علمی ناب بنویسیم؟
مشخصات نشر: قم، حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۱۳۶ ص؛ مصور، جدول، نمودار.

فروست: رده پویان پژوهش ۱۱.

مستسل: ۷۹۲؛ شابک: ۳-۲۹-۰۲۷۸-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۳۳] - ۱۳۵ همچنین به صورت زیرنویس.

عنوان دیگر: چگونه یک پایان نامه یا رساله علمی ناب بنویسیم؟

موضوع: پایان نامه ها - شیوه نامه / موضوع: پایان نامه ها - نویسندگی

موضوع: تحقیق - روش شناسی موضوع: گزارش نویسی دانشگاهی

شناسه افزوده: حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران مرکز نشر هاجر

رده بندی کنگره: ۰۰۱/۳۲ ۱۳۹۴ ۹ ش ۱/الف/۱۸۲۳۳۶۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۶۱۳۳۹

نام کتاب: شیوه نگارش پایان نامه و رساله علمی

چگونه یک پایان نامه یا رساله علمی ناب بنویسیم؟

نویسنده: سید حسین اسحاقی

ناشر: مرکز نشر هاجر وابسته به مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران

تعداد صفحات و قطع: ۱۳۶ صفحه / رقعی

نوبت چاپ: اول / زمستان ۹۴

شمارگان: ۲۰ نسخه

قیمت: ۴۸/۰۰۰ ریال

چاپخانه: نگارش

شابک: ۳-۲۹-۰۳۷۸-۶۰۰-۹۷۸

آدرس: قم، بلوار معلم، مجتمع ناشران، واحد ۱۱۴

دفتر مرکزی: ۳۷۸۴۲۵۴۳ فروشگاه: ۳۷۸۴۲۵۴۴

پیامک: ۳۰۰۰۲۱۴۴۴۰

Hajar@whc.ir Hajar.whc.ir

فهرست مطالب

پیش نوشت ۹

فصل اول: کلیات و پیش نیازهای طرح تحقیق ۱۵

الف) جستار طرح تحقیق ۱۷

ب) پیش نیازها و اجزاء اصلی طرح تحقیق و چگونگی انجام آن ۱۹

۱. مسئله یابی ۲۰

یک. انتخاب مسئله تحقیق ۲۰

اول: ضوابط و شرایط ای گزینش مسئله ۲۰

دوم: فرایند مسئله یابی ۲۴

سوم: فرایند موضوع یابی ۲۵

دو. مطالعه همه جانبه مسئله انتخاب ۲۸

سه. تعیین محدوده مسئله ۲۸

فلسفه تعیین محدوده و اهداف تحقیق ۲۹

۲. انتخاب عنوان تحقیق ۳۱

یک. نکات قابل توجه در تنظیم عنوان ۳۱

دو. شیوه قابل قبول برای انتخاب عنوان مناسب ۳۳

فصل دوم: چگونگی و مراحل آمادسازی طرح تحقیق ۳۵

الف) بیان مسئله تحقیق ۳۷

نمونه بیان مسئله ۴۰

جدول کنترلی تبیین مسئله ۴۲

ب) اهمیت و ضرورت مسئله تحقیق ۴۲

اول: اهمیت تحقیق ۴۳

یک. از جهت نظری ۴۴

دو. از جهت عملی (کاربردی) ۴۶

دوم: ضرورت تحقیق ۴۶

یک. ضرورت تحقیق در عمل ۴۶

دو. آسیب شناسی ضرورت تحقیق ۴۷

۴۸	سه. نمونه کار بردی
۵۱	ج) پیشینه تحقیق (ادبیات تحقیق و پژوهش های مرتبط)
۵۲	اول: هدف از پرداختن به پیشینه تحقیق و ادبیات موضوع
۵۲	دوم: راه های دستیابی به پیشینه تحقیق
۵۴	سوم: فواید مرور تحقیقات پیشین (پیشینه شناسی)
۵۵	چهارم: نمونه کاربردی
۵۶	ه) سؤالات تحقیق
۵۶	اول: واژه های طرح سؤال
۵۷	دوم: چگونگی تنظیم سؤالات
۵۸	سوم: نمونه کاربردی
۵۹	و) تعیین پیش فرض (های) تحقیق در پایان نامه ها
۵۹	یک. تعریف بین فرض
۶۱	دو. نمونه کاربردی
۶۴	ز) تدوین فرضیه های تحقیق
۶۴	۱. چارچوب نظری
۶۴	یک. تعریف چارچوب نظری
۶۵	دو. ضرورت چارچوب نظری
۶۷	سه. چگونگی انتخاب چارچوب نظری
۶۸	چهار. استفاده از تئوری در چارچوب نظری
۶۹	پنج. تعامل تئوری، چارچوب نظری و مسئله تحقیق
۷۰	شش. نمونه کاربردی
۷۵	۲. فرضیه تحقیق
۷۵	یک. تعریف فرضیه
۷۷	دو. تفاوت فرضیه و نظریه
۷۸	سه. ویژگی های یک فرضیه خوب
۷۹	چهار. معیارهای سنجش صحت فرضیات
۸۰	پنج. نمونه کاربردی
۸۱	۳. آشنایی با مدل تحقیقی یا تحلیلی
۸۱	یک. تعریف مدل تحقیقی و تحلیلی
۸۳	دو. رابطه بین مدل و چارچوب نظری تحقیق
۸۵	سه. روش ساختن مدل تحلیلی
۸۷	چهار. نمونه کاربردی از یک مدل تحلیلی
۸۹	ح) مفاهیم و متغیرها

متغیرها و بیان فرضیه	۸۹
ط) روش پژوهش (متدولوژی تحقیق)	۹۰
۱. روش بررسی و تحلیل	۹۰
۲. روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها	۹۱
۳. اهداف پژوهش	۹۷
اهداف کلی و جزئی	۹۷
۴. انواع تحقیق براساس هدف	۹۹
یک تحقیقات بنیادی	۹۹
دو تحقیقات کاربردی	۹۹
سه تحقیقات توسعه‌ای	۹۹
ی) زمان‌بندی اجزای تحقیق	۹۹
برنامه‌ریزی آزمایشی	۱۰۰
بررسی جدول گانت	۱۰۰
نمونه جدول گانت برای زمان‌بندی طرح تحقیق	۱۰۱
فصل سوم: گذری بر اجزای و نمایی اصلی پایان نامه و رساله علمی	۱۰۳
۱. چکیده	۱۰۵
هدف و کارکرد چکیده‌نویسی	۱۰۶
۲. کلید واژه	۱۰۹
کاربرد کلیدواژه‌ها	۱۱۰
۳. مقدمه	۱۱۱
۴. هندسه و ساماندهی فصول	۱۱۳
بخش اول: کلیات و مفاهیم	۱۱۳
فصل اول: کلیات	۱۱۳
فصل دوم: مفهوم‌شناسی	۱۱۴
ویژگی تعاریف مفهومی	۱۱۵
مفاهیم و متغیرها	۱۱۷
۱. معنای حیات	۱۱۷
۲. معنای طیب	۱۱۷
۳. ایمان	۱۱۸
۴. عمل صالح	۱۱۹
۵. حیات طیبه	۱۱۹
ساماندهی ساختاری و تعیین بخش‌ها و فصول در پایان نامه‌ها	۱۲۱

۱۲۵	نتیجه گیری
۱۲۵	قسمت اول: یافته‌های تحقیق
۱۲۶	قسمت دوم: پیشنهادهای تحقیق
۱۲۶	نتیجه گیری و ارایه پیشنهاد
۱۲۹	پیشنهادهای
۱۳۰	ذکر منابع و مآخذ
۱۳۱	پیوست
۱۳۳	منابع و مآخذ

www.ketab.ir

پیش‌نوشت

واژه تحقیق، پوشانندگی عام دارد و بر آن را برای هر نوع فعالیت جستجوگرانه و کاوشگرانه‌ای که افراد برای پاسخ‌گویی به مسئله‌ای یا کشف مجهولی انجام می‌دهند، به کار گرفت. تحقیق، از ریشه «حق» است. حق؛ یعنی آنچه که درست، استوار و ثابت باشد. ریشه اصلی واژه حق، در تمام اشتقاق‌هایش مفهوم ثابت و مطابقت با واقع و استحکام را دارد. تحقیق، یک تلاش فکری و علمی برای «یافتن» مطلب درست و حق، و «ارایه» و «اثبات» آن است. طبیعی است که در زمینه‌های مختلف نظری و فکری و تاریخی و ادبی و علمی و... حق بودن مطالب، به معنای مطابقت با واقع بودن آنها در هر یک از زمینه‌هاست و تحقیق، طبق این مفهوم، در ابعاد مختلف یاد شده، مفهوم پیدا می‌کند. احقاق و تحقیق یک امر، یعنی چیزی را ثابت و استوار ساختن، درستی چیزی را به اثبات رساندن، «حق بودن» مطلبی را آشکار ساختن و به

عبارتی: شناخت «هست»‌ها. و هر رساله‌ای باید گامی باشد در پیشبرد معرفت بشری. وصول به این مهم دارای دو مؤلفه است: قوت محتوا و جذابیت صورت. پس محقق دو وظیفه به عهده دارد: تولید علم و عرضه درست آن. در پایان نامه باید یک نظریه یا تز را باز نمود و به صرف گردآوری مطالب در باره یک موضوع بسنده نکرد. در پایان نامه یا رساله‌های علمی، جستجوی منظم و تلاشی هدفمند که بر مبنای علم و استدلال و شواهد و منابع، انجام می‌گردد تا نظریه‌ای اثبات گردد و نکته یا مسئله‌ای کشف یا مسئله‌ای حل شود، اهمیت دارد. در مقام نخست انتظار می‌رود که رساله حاوی ابداع و نوآوری در یک موضوع باشد. در مقام دوم انتظار می‌رود که مؤلف یافته‌های خود را به متقن‌ترین و شیواترین صورت عرضه نماید. مسئله و موضوع تحقیق باید مورد دغدغه ذهنی دانش‌پژوه باشد. اصطلاح تحقیق علمی، پوشش خاص دارد و می‌توان آن را برای نوع خاصی از فعالیت‌های تحقیقاتی به کار برد. درست است که، هر چیزی می‌تواند برای انسان، مسئله یا موضوع تحقیق باشد؛ چه عقلی چه حسی، چه تجربی چه کلی؛ اما هر چه شیوه کار و معتبر بودن منابع و نوآوری‌های علمی و سلیقه دانش‌پژوه، بیشتر مراعات شود، ارزش آن افزون‌تر خواهد بود. درخواست تعیین موضوع از دیگران تحقیق را غیر طبیعی، غیر جدی و صوری خواهد نمود. لذا بهتر است دانش‌پژوه خود موضوع را انتخاب کند، نه اینکه از سوی فرد یا مؤسسه‌ای به او تحمیل شود. تخصص، توانایی، سابقه، سلیقه و مجموعه امکانات شخص در انتخاب موضوع دخالت دارد، لذا خود شخص اولی است به انتخاب آن. البته اگر پیشنهاد افراد یا مؤسسات با این معیارها هماهنگ باشد منعی از قبول آن نیست. از سوی دیگر موضوع اصلی پایان نامه باید یک مسئله باشد، نه مسائل

مختلف، و کوشش محقق باید در جهت تنقیح و حل آن مسئله باشد. لذا از طرح مسائل مختلف و ذکر مطالبی که در فهم و حل مسئله اصلی دخالت ضروری ندارند باید اجتناب نمود. پس در انتخاب موضوع دقت شود حتی الامکان موضوع جدید و تحقیق نشده باشد. دست‌کم از آن حیث و جهتی که مورد تحقیق است لازم است نو باشد. مباحث رساله از مقدمه تا نتیجه باید در باره موضوع تعیین شده باشد؛ طرح بحث‌های بی ربط یا کم ربط مقبول نیست. رساله نویسی برای فراهم آوردن منبعی از اطلاعات در یک موضوع نیست، بلکه کوششی برای طرح یک مسئله، حل آن و پروردن یک نظریه است. مطالبی را که در این جهت ضروری نیست نباید در رساله آورد، هرچند مطالبی مفید باشند. از رسمیت عام باید اجتناب کرد. هرچه موضوع محدودتر باشد نتیجه تحقیق مفیدتر خواهد بود. مثلاً عنوانی چون «ایمان از دیدگاه علمای اسلام و مسیحیت» هیچ‌گونه نوری یک پایان‌نامه مناسب نیست. انجام چنین تحقیقی مستلزم آن است که پژوهشگر آثار تمام کسانی را که در اسلام و مسیحیت در طول تاریخ در تمام جهان به زبان‌های گوناگون نوشته‌اند بخواند و می‌دانیم که چنین چیزی ممکن نیست. در عرصه عنوانی چون «تحلیلی بر مکاتبات علمی علامه طباطبائی رحمته‌الله و هاشمی رحمته‌الله در مسئله مهدویت» می‌تواند موضوع یک پایان‌نامه دکتری قرار گیرد. البته انتخاب موضوع نباید از روی تفنن باشد، بلکه باید ملاک‌های مختلفی را در نظر داشت که اهم آنها عبارتند از اهمیت علمی داشتن مسئله، نو بودن و فایده و نیاز به آن. در انتخاب موضوع باید توانایی‌ها و امکانات علمی نویسنده و امکانات و تسهیلات عملی را مورد نظر داشت. قبل از تعیین نهائی موضوع باید از وجود منابع و امکان دستیابی به آن اطمینان حاصل نمود. محقق باید

قبل از تعیین نهایی موضوع، مطالعات گسترده‌ای داشته باشد تا هم صلاحیت موضوع و هم صلاحیت خود را برای تحقیق احراز کند و حدود و ثغور مسئله را بداند و تیر به تاریکی نیندازد.

ناگفته نماند که برای نوشتن پایان نامه وسعت مطالعات پژوهشگر در موضوع مورد تحقیق اهمیت دارد. این به معنای ذکر همه یافته‌ها در اثر تحقیقی نیست بلکه به عنوان پشتوانه علمی تحقیق باید مورد توجه باشد. در ذکر مطالب باید گزینش همراه با دقت و وسواس داشت. سعی کنیم از منابع دست اول استفاده کنیم؛ به نقل قول‌ها و نسبت‌های دیگران چندان اعتماد نکنیم. به مشهورات اکتفا نکنیم. ابهام در استناد آراء باید دوری جست. آرائی که مورد بحث واقع می‌شوند باید روشن باشد از چه کسی و در کدام منبع آمده است، لذا حتماً باید منبع هر نظر یا قولی در پاورقی ذکر شود. تعبیری مانند «برخی برآنند»، «به نظر بعضی»، «گفته می‌شود»، «یک نظر این است که» و مانند آن جایی در پایان نامه ندارد. باید روشن کرد قول و نظر از کیست. به ربط و انسجام مطالب و فصول باید توجه داشت نگارش نگارنده مطالب بدون نشان دادن ربط آنها مطلوب نیست. وضوح از ضروریات در نگارش است و حتی المقدور باید از بکارگیری کلمات، تعبیر و جملات مبهم اجتناب نمود. به قواعد ادبی نگارش و جمله‌بندی توجه جدی باید شود. از اغلاط ملال‌ناک حتی الامکان اجتناب شود.

انصاف و اخلاق ایجاب می‌کند که مطلبی را که از اثری یا شخصی استفاده شده است ذکر شود. آوردن مطالب دیگران بدون ذکر منبع خلاف اخلاق و انصاف و به دور از جوانمردی است. این نوشتار درصدد تذکار به مواردی است که به ارتقای کیفی رساله و پایان نامه مدد رساند و زمینه‌ای را فراهم آورد که

پیش نیازها و مهارت‌هایی را فرادید طلاب قرار دهد؛ ثمین نگاره‌هایی که در صورت آشنایی با آن شیوه و روش‌ها، نگارش پایان نامه و رساله علمی کاری پرمتر و لذت‌بخش‌تر خواهد شد. در این میان شایسته است تا از معاون فرهیخته پژوهش حضرت حجة الاسلام والمسلمین جناب حصارى و سرکار خانم افشار مدیر کل ارجمند پژوهش‌های تحصیلی به جهت مشاوره‌های ره‌گشا و ثمربخش در تألیف این اثر سپاسگزاری نمایم. آن چه در پی می‌آید پاره‌ای از این آموزه‌های تولید پایان نامه و رساله علمی هدفمند و ممتاز است که با ارزیابی و نظارت علمی جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای شیخانی مدیر معزز اداره پایان نامه و تحقیقات پایانی به بار نشسته؛ امید که بتواند یاریگر دانش‌پژوهان در تولید ارازشم و فاخر باشد و دعای خیر بهره‌گیران، توشه روزی برای ما باشد که: «يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ * إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ».

www.ketaboo.ir